

■ Priser och kostnader i det svenska betalningssystemet

En företagsekonomisk analys av de svenska storbankernas kostnader i samband med produktionen av betalningstjänster visar att de endast undantagsvis förser användarna med information om dessa kostnader via de priser de sätter. Därmed sätts en av prismekanismens uppgifter – den att ge användare av betalningstjänster den information de behöver för att göra rationella val – ur funktion. Idag korssubventionerar olika typer av betaltjänster varandra. Med en prissättning som bättre avspeglar kostnaderna torde bankernas totala kostnader kunna minska. Detta skapar också förutsättningar för lägre totala avgifter för bankernas kunder. I denna analys har dock inte vidare samhällsekonomiska aspekter inkluderats.

Riksbanken har ett lagstadgat uppdrag att främja ett säkert och effektivt betalningsväsende. Vid sidan av stabiliteten är således effektiviteten i betalningssystemet ett viktigt mål. En del av Riksbankens övervakningsansvar är därför att studera betalningssystemet också ur ett effektivitetsperspektiv och identifiera eventuella problem. Här riktas uppmärksamheten mot marknaden för betaltjänster med fokus på relationen mellan transaktionsavgifter och bankernas rörliga kostnader.

De flesta betalningar som görs i ekonomin är på förhållandevis små belopp och sker mellan hushåll, företag och den offentliga sektorn. Dessa betalningar kallas med ett gemensamt namn för massbetalningar. Hit hör betalningar med kontanter, överföringar, gireringar, kortbetalningar, checkbetalningar med mera. Gemensamt för de betalningar som inte görs direkt med kontanter är att de är kontobaserade, det vill säga med betalning från ett bankkonto till ett annat.

Bankerna spelar en viktig roll som förmedlare av betalningar och distributörer av kontanter. Denna verksamhet ger upphov till kostnader hos bankerna. Hur stora dessa kostnader blir beror på vilka betalningstjänster som efterfrågas. Betalningstjänster är billigare att producera ju mer automatiserade de är. Efterfrågan beror i sin tur på de olika betaltjänsternas utformning och avgifter. Olika betalningstjänster utgör mer eller mindre goda alternativ till varandra, ofta beroende på i vilket sammanhang de används. Exempelvis upplever konsumenten ofta att det är mer praktiskt att betala små belopp kontant, medan bankkort är enklare att använda vid större inköp. Någonstans däremellan upplevs alternativen som lika enkla.

Förutom de olika betaltjänsternas inneboende egenskaper är också avgifterna för dem viktiga för vilket val kunderna gör. Utvecklingen i Norge är ett exempel på detta. Där expanderade kortbetalningar och andra elektroniskt initierade betalningsinstrument snabbt när bankerna ändrade sin prissättning och började använda avgifter som bättre speglade deras faktiska kostnader^{78, 79}. I Sverige bidrog höjningen av

78 Se Humphrey, D., M. Kim och B. Vale (1998), "Realizing the Gains from Electronic Payments: Costs, Pricing and Payment Choice", Arbeitsnotat 1998/1, Norges Bank.

79 Tidigare finansierade bankerna sina betaltjänster främst via float och räntenetto. Något förenklat är float den ränta banken kan tillgodogöra sig under den tid betalningen är på väg, dvs. mellan det att betalningsavsändarens konto debiterats och mottagarens konto krediterats. Räntenettet på ett insatt belopp utgörs av skillnaden mellan det banken måste betala kontoinnehavaren i ränta och den avkastning banken själv har på det insatta beloppet. Både float och räntenetto är finansieringssätt som inte är transparent för användarna.

transaktionsavgifter för checkar till att bankkunderna började använda till exempel bankkort och gireringar istället för checkar. Liknande exempel på hur förändrad prissättning av checkar direkt påverkade deras användning finns i också i övriga Norden.

Vilken betydelse har nu detta för användningen av betalningssystemet? Tabell 1 visar överskådligt hur betalningssystem används i Sverige, Danmark, Finland och Norge. Siffrorna är från 2001 vilket beror på att det är det sista året med tillförlitliga data på MO i Finland som införde euron 2002. Data från 2002 uppvisar dock samma kvalitativa mönster. Användningen av kontanter i ett land brukar mätas som relationen mellan värdet på sedlar och mynt i omlopp och värdet på producerade varor och tjänster, det vill säga MO/BNP. Kortanvändningen mäts som antal kortbetalningar per person och år.

Tabellen visar att svenskar använder kontanter i större utsträckning och kort i mindre utsträckning än övriga nordbor.⁸⁰ Antalet kort per person är lågt, liksom antalet betalterminaler där kort kan användas. Den här skillnaden är något förvånande med tanke på att betalningssystem och betalningsmönster i övrigt är likartade i de olika länderna. Skillnader i hur olika betalningstjänster prissätts kan dock vara en del av förklaringen. År 2002 betalade norska bankkunder i genomsnitt en uttagsavgift på 3,76 norska kronor om uttaget sker i den egna bankens automater utanför kontorstid. För uttag i andra bankers automater betalade de 3,89 norska kronor under kontorstid och 4,79 norska kronor utanför kontorstid. Samma avgiftsmönster fanns i Danmark. I Finland betalade kunderna en uttagsavgift utanför kontorstid. I Sverige förekom uttagsavgifter sällan. Denna skillnad i avgiftssättning finns också idag och kan vara en del av förklaringen till olikheterna i användningen av kort och kontanter i de nordiska länderna.

Tabell 1. Kontant- och kortanvändningen i Norden 2001.

	MO/BNP	Elektroniska betalningar	Antal kortbetalningar per capita	Antal kort per capita	Antal terminaler per 1000 invånare
Danmark	2,90%	n.a.	87	0,69	n.a.
Finland	1,84%	88%	76	1,31	12,9
Norge	2,75%	87%	99	1,43	15,9
Sverige	4,48%	89%	45	0,85	9,9

Källa: Blue Book 2003 och Norges Bank.

Det finns alltså direkt koppling mellan de avgifter bankerna tar för sina tjänster och hur kunderna använder olika betalningsinstrument. Priserna ska ge information om vad betalningsalternativ kostar. Endast om priserna avspeglar de bakomliggande kostnaderna kan användarna konsekvent välja att använda de betaltjänster som kostar minst att producera i förhållande till betaltjänsternas övriga egenskaper.

Mot bakgrund av detta har Riksbanken undersökt de fyra stora bankernas prissättning av betaltjänster i Sverige. Tillsammans täcker dessa banker drygt 90 procent av massbetalningsmarknaden. Syftet

80 Nyberg, L., och G. Guibourg (2003), "Kortbetalningar i Sverige", Penning- och valutapolitik 2003:2, Sveriges riksbank.

är att studera om bankernas privat- och företagskunder möter priser som visar bankernas kostnader för att producera olika betaltjänster. Ansatsen är företagsekonomisk då det endast är bankernas kostnader som beaktas.⁸¹

Betalningsprocessen

Varje betalning är i grunden en överföring av ett penningbelopp mellan två parter. På vilket sätt denna överföring sker bestäms av vilket betalningsinstrument och vilken betalningskanal parterna väljer. En kontantbetalning innebär att betalningen slutförs vid själva betalningstillfället i och med utväxlingen av sedlar och mynt. Inga mellanhänder krävs. Med kontobaserade betalningsinstrument såsom giro, överföringar, kort, checkar och autogiro flyttas pengar mellan två konton hos någon eller några banker som därmed agerar som betalningsförmedlare. Ofta kan ett och samma betalningsinstrument utnyttja olika kanaler. Till exempel kan man göra en girobetalning genom att besöka en bank, posta ett kuvert eller använda internet. Företagskunder kan också göra en så kallad filöverföring. Med en betaltjänst avses här en kombination av betalningsinstrument och betalningskanal. Förekomsten av mellanhänder gör det möjligt att genomföra en betalning utan att betalningsavsändaren och mottagaren möts personligen. Samtidigt medför de också risken att betalningen inte kommer betalningsmottagaren till godo trots att betalningsavsändaren sänt pengarna.

Kontobaserade betalningar förutsätter en eller flera mellanhänder, bland annat de banker eller andra finansiella institut där betalningsavsändaren och betalningsmottagaren har sina konton. Detta ställer krav på ett antal kontroll- och informationsbehandlingssteg. Vid själva betalningstillfället kontrolleras betalningsinstrumentets giltighet och innehavarens rätt att använda sig av det. Kontohavande bank kontrollerar att det finns täckning på betalningsavsändarens konto och godkänner därefter transaktionen. Om betalningsmottagaren har konto i samma bank kan beloppet överföras omedelbart. Om däremot betalningsmottagaren och betalningsavsändaren har konton i olika banker måste transaktionen clearas och avvecklas. Vid clearing sammanställs bankernas skulder och fordringar på varandra. Denna information ligger sedan till grund för avvecklingen, det vill säga den slutliga betalningsöverföringen mellan banker då dessa reglerar sina skulder och fordringar. Avveckling sker så gott som alltid mellan institutens konton i det centrala avvecklingssystemet RIX som ägs och drivs av Riksbanken.⁸² När allt detta är gjort krediteras mottagarens konto.

⁸¹ I en samhällsekonomisk analys beaktas också de kostnader som uppstår hos övriga aktörer i ekonomin. Dessa beaktas inte i Riksbankens studie eftersom bankernas kostnader exempelvis inte omfattar privatkunders kostnader i form av tid och teleavgifter för att betala via Internetbanken. Inte heller beaktas handelskostnader för att hantera kontanter eller fysiskt hantera kortbetalningar. Kostnadsuppgifterna tar inte heller hänsyn till eventuella brister i marknadens funktionssätt. Sådana brister kan förorsakas av bland annat så kallade nätverkseffekter, något som förekommer för vissa betalningsinstrument. Denna effekt uppstår när nyttan av att delta i ett nätverk ökar med antalet deltagare. Exempelvis beror ett bankkorts användbarhet, och därmed värde för innehavaren, på hur många inköpsställen kortet kan användas på.

⁸² För en detaljerad beskrivning se avsnittet om den finansiella infrastrukturen i Den svenska finansmarknaden 2004.

Kostnadsstruktur och prissättning

Clearing och avveckling förutsätter att det finns en infrastruktur på plats. Denna infrastruktur består av datorer, system, kommunikationslinjer, terminaler med mera som producerar de tjänster som krävs i de olika stegen av betalningsprocessen. Infrastrukturen karaktäriseras i allmänhet av stora fasta kostnader och låga rörliga kostnader; varje ytterligare transaktion som genomförs medför endast förhållandevis små extra kostnader. Det är denna egenskap som ger upphov till så kallade stordriftsfördelar.

Hur kan priserna avspegla kostnaderna när de fasta kostnaderna är stora och de rörliga små? En enkel metod är att använda sig av en fast avgift och en rörlig avgift. Den rörliga avgiften är en transaktionsavgift som betalas vid varje transaktion och den fasta avgiften tas vanligen ut som en årsavgift som bankkunden betalar för att få tillgång till den aktuella tjänsten. Om den rörliga avgiften är lika med den rörliga kostnad som en ytterligare betalning ger upphov till och den fasta avgiften täcker övriga kostnader för verksamheten så speglar priserna de faktiska kostnaderna för banken.

Bankerna använder sig ofta av en sådan tvådelad prissättning då deras kunder ofta betalar en fast avgift, en slags tillträdesavgift till ett helt paket av betaltjänster. En betald årsavgift för ett bank-, betal- eller kreditkort tillåter innehavaren att göra betalningar med kortet och att ta ut kontanter i uttagsautomater. På samma sätt kan en bankkund sända såväl girobetalningar som överföringar via internet då årsavgiften är betald.⁸³ När tillträdesavgiften väl är betald, är det främst transaktionsavgiften som styr bankkundernas val av instrument och kanal och Riksbanken har därför valt att fokusera på dessa avgifter och motsvarande rörliga kostnader. Riksbanken försöker besvara frågan om i vilken utsträckning transaktionsavgifterna för varje instrument och kanal avspeglar de rörliga kostnaderna. Även om fokus ligger på rörliga kostnader och transaktionsavgifter har Riksbanken också samlat uppgifter om fasta kostnader och fasta avgifter. Det ligger dock i de fasta kostnadernas natur att det ofta är svårt att fördela dem på de olika betaltjänsterna.

I tabell 2 redovisas kostnads- och avgiftsstrukturen för en genomsnittlig storbank i Sverige 2002. Tabellen redovisar fast och rörlig avgift samt fast och rörlig kostnad per transaktion för var och en av de vanligaste betaltjänsterna. Kostnaden för att sända en betalning och ta emot en betalning redovisas separat eftersom sändande bank i många fall inte är mottagande bank. Dessutom är det olika tjänster, ofta riktade mot olika kunder, att ta emot betalningar och att sända betalningar. Den rörliga, fasta eller totala kostnaden för att producera en viss betaltjänst från konto till konto får man genom att summera motsvarande kostnader för att sända och ta emot

⁸³ År 2002 hade varje vuxen svensk i genomsnitt minst ett kort. Likväl var antalet internetbankkunder i förhållande till antalet vuxna drygt 0.7. Årsavgiften för dessa instrument och kanaler är således i hög grad redan betald i Sverige.

betalningar. Exempelvis beräknas den rörliga kostnaden för en kuvert-baserad girobetalning genom att i tabell 2 summera "kuvert" under "Gireringar(sända)" med "övriga" under "Gireringar(ta emot)". Den rörliga kostnaden blir då $1,76 + 0,74 = 2,50$ kronor. De fasta kostnaderna blir $0,25 + 0,16 = 0,41$ kronor och den totala kostnaden blir $2,50 + 0,41 = 2,91$ kronor. Båda dessa kostnadsexempel finns understrukna i tabell 2.

Vid vissa typer av betalningar betalar bankerna avgifter till varandra, så kallade interchangeavgifter. Detta är fallet för kortbetalningar där mottagande bank i genomsnitt betalar avsändande bank 0,70 kronor i interchange samt vid autogirobetalningar där den mottagande banken i genomsnitt betalar den sändande banken 1 krona i interchange. Detta är förklaringen till att det ger sändande bank en nettointäkt på 2 öre att sända en autogirobetalning. Även vid kontantuttag genom uttagsautomater förekommer interchange då en banks kund tar ut kontanter i en annan banks automat. Den avsändande banken betalar då i genomsnitt 5,14 kronor till den bank som äger uttagsautomaten vilket är anledningen till de höga rörliga kostnaderna på 5,61 kronor under "ATM-EK/AT" (Eget kort/Annan terminal) och rörliga nettointäkten på 3,18 kronor under "ATM-AK/ET" (Annat kort/Egen terminal). Banker måste hålla en reserv av sedlar för att kunna möta allmänhetens efterfrågan på kontantuttag, dels uttag via uttagsautomater och dels uttag över disk på bankkontoret. För denna kontantreserv uppstår också en kostnad i termer av utebliven ränta.⁸⁴ Denna kostnad beräknas till 12 öre per genomsnittligt automatuttag och till 6 öre för ett genomsnittligt uttag över disk.

Som instrument betraktat har bankkort liknande egenskaper som betal- och kreditkort. Den rörliga kostnaden för sändande bank är dock betydligt lägre för bankkort än för betal- och kreditkort. Skillnaden beror på att betal- och kreditkortsverksamheten även omfattar en betalningsfrist till kortinnehavaren. Den här kreditgivningen ger upphov till uteblivna ränteintäkter och vissa kreditförluster för den sändande banken.

För de olika typerna av gireringar ser vi att de rörliga kostnaderna är lägst för elektroniskt initierade gireringar, sedan för kuvertgiro och högst för gireringar över disk, det vill säga de rörliga kostnaderna förefaller minska med graden av automatisering i betalningshanteringen. De rörliga kostnaderna för överföringar är lägre än för gireringar, bland annat beroende på att överföringar inte tillåter samma mängd information att följa med betalningen som vid en girering. För kontantuttag via uttagsautomat varierar den rörliga kostnaden med interchange. Bortser man från interchange ligger den genomsnittliga rörliga kostnaden på 1,30 per uttag. Uttag över disk ger nästan inte alls upphov till rörliga kostnader, men är i gengäld förknippat med höga fasta kostnader. Betalningar och uttag över disk utgör dock idag en mycket liten del av det totala antalet betalningar och uttag.

⁸⁴ Riksbanken har använt den genomsnittliga reporäntan för 2002 för att beräkna den fiktiva ränteintäkt som banken går miste om. Med hjälp av uppgifter om totala antal kontantuttag – över disk och över uttagsautomat- samt uttagens genomsnittliga storlek beräknades kostnaden per uttag.

Fasta avgifter betalas vanligtvis per kund och år och har här omvandlats till avgift per betalning för jämförbarhetens skull. Transaktionsavgifter är ett vägt genomsnitt av de transaktionsavgifter som betalas av privat- och företagskunder. Allmänt kan sägas att privatkunder endast möter transaktionsavgifter vid girering över disk och att företagskunder dessutom möter transaktionsavgifter vid inlösen av kortbetalningar, avgående kuvert- och elektroniska gireringar och mottagande av autogiro.

Tabell 2. Avgifter, kostnader och volymer för de vanligaste betaltjänsterna i en genomsnittlig svensk storbank, 2002.

Betaltjänst		Den genomsnittliga storbankens avgifter och kostnader per betalning (kronor)				
		Avgifter		Kostnader		Antal* betalningar
		fast	transaktion	transaktion	fast	
Kort (sända)	bankkort	1,76	0,00	0,23	0,43	98834
	betal- & kreditkort	2,54	0,00	2,85	0,62	13419
Kort (ta emot)	bankkort	0,00	2,04	1,09	0,09	98834
	betal- & kreditkort	0,00	22,01	1,09	0,09	13419
Gireringar (sända)	över disk	0,00	41,93	4,72	1,90	644
	kuvert	2,86	0,44	1,76	0,25	51228
	elektroniska	4,02	0,17	0,80	0,41	66353
	autogiro	0,00	0,00	-0,02	0,25	27405
Gireringar (ta emot)	autogiro	0,00	1,50	1,01	0,16	27405
	övriga	0,00	0,00	0,74	0,16	118225
Elektroniska överföringar	sända	0,00	0,00	0,30	0,28	31473
	ta emot	0,00	0,00	0,18	0,05	17123
Uttag av kontanter	ATM-EK/ET**	1,65	0,00	1,37	4,50	38301
	ATM-EK/AT**	1,65	0,00	5,61	0,08	30841
	ATM-AK/ET**	0,00	0,00	-3,18	5,15	30841
	ATM-totalt	1,14	0,00	1,27	3,34	99983
	över disk	0,00	0,00	0,06	10,98	11170
check	sända/ta emot	0,00	24,82	1,97	18,05	932

* Antal betalningar är uttryckt i tusental.

** Uttagsautomater benämns ATM vilket är en förkortning för Automated Teller Machine. EK/ET står för Eget Kort/Egen Terminal, EK/AT för Eget Kort/Annan Terminal och AK/ET för Annat Kort/Egen Terminal.

De markerade kolumnerna i tabell 2 visar tydligt att rörliga kostnaderna och avgifterna avviker mycket från varandra, med undantag av inlösen av bankkorttransaktioner och autogiro. Höga transaktionsavgifter förekommer för mottagande av betal- och kreditkorts-transaktioner, gireringar över disk och checkar. I övrigt förekommer transaktionsavgifter sällan. I den mån den genomsnittliga storbanken tar ut transaktionsavgifter så sker det nästan uteslutande från företagskunder, framförallt från handeln. Priser mot företagskunder var dessutom inte tillräckligt transparenta i den bemärkelse att prisuppgifter ibland varit svårtillgängliga. Här har dock situationen förbättrats sedan 2002, bland annat publicerar de flesta storbankerna företagsprislister på internet. Prissättning mot privatkunder avspeglar bakomliggande kostnader i långt mindre utsträckning än prissättningen mot företagskunder. Å andra sidan finns det stora skillnader i de kostnader som olika betalningsinstrument ger upphov till. Allmänt gäller att betalningar över disk, checkar, kontantuttag och pappersbaserade girobetalningar är dyra att producera. Elektroniskt initierade betalningar som till exempel autogiro, överföring via internetbank och bankkort-

transaktioner är relativt sett billigare. Diagram 1 sammanfattar ovanstående diskussion genom att illustrera överensstämmelsen mellan rörliga kostnader och transaktionsavgifter.

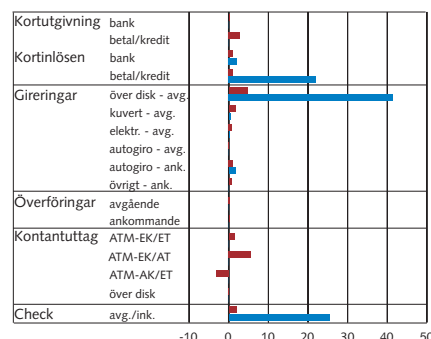
Slutsatser

Vår undersökning visar att de svenska storbankerna endast undantagsvis förser användarna med information om de företagsekonomiska kostnaderna för olika typer av betaltjänster via de priser de sätter. Privatkunder får praktiskt taget inga prissignaler alls via transaktionsavgifter utan betalar nästan uteslutande bara fasta avgifter. Företagskunder får information i något större utsträckning. Beräkningar visar att de totala avgifterna för de flesta tjänster täcker de totala kostnaderna och att betalningsförmedling som helhet ger en genomsnittlig storbank en nettointäkt på 155 miljoner kronor per år. Det största överskottet genereras av kortverksamheten och då speciellt av mottagande av betal- och kreditkortstransaktioner.

Ett underskott av motsvarande storlek uppstår i kontantdistributionen där stora kostnader men inga transaktionsavgifter förekommer utan istället en fast avgift för bank- eller uttagskort normalt tas ut.⁸⁵ En omfattande korssubventionering mellan dessa betaltjänster förekommer således och detta torde också ge upphov till en ekonomisk omfördelning mellan olika kundgrupper. Handelns avgifter för kortköp bidrar till att täcka bankernas distribution av kontanter till allmänheten via uttagsautomater, en tjänst som främst torde utnyttjas av privatpersoner. Samtidigt kanske det kan vara av intresse för handeln att kontanter är lättillgängliga. I inledningen framgick att uttagsavgifter är vanligare i våra nordiska grannländer än i Sverige. Det finns också fler uttagsterminaler i dessa länder, 14,4 i snitt per 1000 invånare mot 9,9 i Sverige. En möjlig förklaring är att eftersom svenska storbanker inte prissätter uttagstjänsterna per transaktion, ransonerar de istället tillgången till uttagsautomater för att hålla kostnaderna nere.

Med bakgrund av erfarenheterna från Norges övergång till mer kostnadsbaserad prissättning och prissättningen på checkar i Sverige och andra länder i början av 1990-talet i minnet, finns det anledning att tro att efterfrågan på betaltjänster är priskänslig, det vill säga att förändrade avgifter påverkar hur bankkunderna använder betalsystemet. En rimlig slutsats är då att bankerna skulle kunna minska sina kostnader genom mer transparent prissättning som i högre grad baseras på deras faktiska kostnader. En sådan prisstruktur skulle leda till att användningen av såväl betal- och kreditkort som kontanter skulle minska till förmån för ett ökat utnyttjande av bankkort. Likaså skulle antalet pappersbaserade gireringar minska till förmån för elektroniskt initierade. Detta förändrade betalningsbeteende skulle minska bankernas kostnader och skapa förutsättningar för lägre avgifter för bankernas kunder. I vilken utsträckning dessa förändringar också skulle

Diagram 1. Transaktionsavgifter och rörliga kostnader för de vanligaste betalningsmetoderna i en genomsnittlig svensk storbank 2002.

■ Rörlig kostnad
■ Transaktionsavgift

Källa: Riksbanken.

⁸⁵ Här avses uttag i svenska kronor och i uttagsautomater som ägs av någon de fyra stora bankerna. Uttagsavgifter förekommer dock i viss utsträckning hos mindre banker.

ge upphov till samhällsekonomiska vinster kräver ytterligare analys eftersom en samhällsekonomisk kalkyl omfattar de kostnader som samtliga aktörer har i samband med betalningar, inte enbart bankernas kostnader. Dessutom kan det finnas brister i marknadens funktion som påverkar slutsatserna.

En intressant aspekt att diskutera, som också kan kräva ytterligare analys, är orsaken till att bankerna tillämpar en sådan prissättningsstrategi. Bankerna är sannolikt medvetna om att de skulle kunna sänka sina kostnader för betalningsförmedling om de tillämpade en mer transparent och kostnadsbaserad prisstruktur. En möjlig förklaring till varför de inte har tagit det steget hittills kan vara att även om bankerna förstår att alla banker kan tjäna på att byta till en prisstruktur där avgifter bättre avspeglar bakomliggande kostnader så kan den bank som tar första steget förlora kunder till de övriga. Ingen bank vågar därför vara först att ta det steget. Erfarenheten från de nordiska länderna med prissättningen av checkar stödjer denna hypotes.

En närliggande förklaring är att bankerna inte ser betalningsförmedling som ett isolerat affärsområde utan som en del av ett större affärsområde. Det kan då vara affärsmässigt motiverat att underprissätta vissa tjänster dels av publicitetsskäl, dels för att etablera en kundrelation och sedan ta mer betalt för andra tjänster, till exempel sparandetjänster. Denna typ av prissättning förekommer inom andra verksamheter, exempelvis mobiltelefoner där själva telefonen ofta säljs billigt. Det är sedan telefonservicetjänsterna som genererar operatörens vinst. De två förklaringarna är inte ömsesidigt uteslutande och det kan mycket väl vara så att båda spelar in i bankernas prissättning.

Datinsamlingen omfattar kostnader och avgifter förknippade med produktion och försäljning av betaltjänster under 2002 för de fyra stora bankerna i Sverige. Tillsammans täcker de drygt 90 procent av massbetalningsmarknaden i Sverige.

Uppgifter om rörliga kostnader samlades separat för olika betalningstjänster. Exempelvis samlades data om kostnader för girobetalningar över disk, pappersbaserade girobetalningar respektive elektroniskt- eller Internetinitierade girobetalningar var för sig. Uppgifter om antalet transaktioner för varje instrument och kanal utnyttjades för att beräkningen av rörlig styckkostnad per instrument, kanal och deltagande bank. Därefter beräknades ett vägt genomsnitt av de fyra bankernas rörliga styckkostnader per instrument och kanal. Som vikter i skattningen användes bankernas inbördes marknadsandelar i det aktuella marknadssegmentet. Ett förenklat exempel med bara två banker är följande: bank A hade 30 procent transaktionsvolymen med bankkort och en rörlig styckkostnad på SEK 0,20 medan bank B hade 70 procent av transaktionerna med bankkort samt en rörlig styckkostnad på SEK 0,40. Det vägda genomsnittliga rörliga styckkostnaden blir då SEK 0,34 ($=0,30 * 0,20 + 0,70 * 0,40$). Fasta kostnader delades upp på de olika betalningsinstrumenten och kanalerna med hjälp av uppgifter om transaktionsvolymen för de olika instrumenten som fördelningsnyckel. På samma sätt som för rörliga kostnader beräknades ett vägt genomsnitt av de fasta kostnaderna per instrument och kanal.

Tillsammans utgör dessa vägda genomsnitt en kostnadsstruktur hos en genomsnittlig svensk storbank.

Den representativa bankens transaktionsavgifter beräknades på samma sätt som de rörliga kostnaderna. En komplikation är att banker tillämpar olika avgifter för privat- och företagskunder. Avgifterna för dessa kategorier beräknades separat med hjälp av uppgifter om antal betalningar initierade av de olika kundkategorierna i de olika bankerna. I tabell 2 redovisas ett vägt genomsnitt av de bägge kundkategoriernas avgifter. Genomsnittet speglar den genomsnittliga avgiften för den aktuella tjänsten på marknaden som helhet. En annan komplikation med avgiftstrukturen var att de fasta avgifterna tas per kund medan alla andra uppgifter är uttryckta i termer av "per transaktion". Genom att beräkna varje banks intäkt från fasta avgifter per kundkategori och sedan fördela dem över antalet betalningar kunde en genomsnittlig fast avgift per betalning beräknas. Avgiftsberäkningarna utgår från officiellt angivna priser. För företagskunder torde det dock finnas möjlighet att i vissa fall förhandla avgifterna storlek. Riksbanken beräkningar tar inte hänsyn till detta och kan därför i viss mån överskatta avgifterna för företagskunder. Beräkningarna grundar sig på angivna avgifter per betaltjänst och tar därför inte hänsyn till att bankerna i vissa fall erbjuder paket av betaltjänster vilket också bidrar till att de beräknade avgifterna kan vara något för höga.

För en mer grundlig genomgång av metod och resultat se WORKING PAPER 172 i Sveriges riksbanks Working Paper Series.